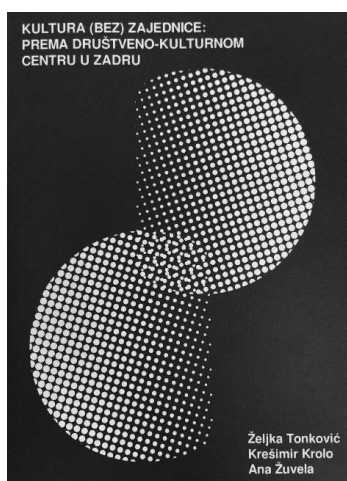

Željka Tonković, Krešimir Krolo, Ana Žuvela

Kultura (bez) zajednice: Prema društveno-kulturnom centru u Zadru

Zadar: Sveučilište u Zadru; Kurziv – Platforma za pitanja kulture, medija i društva, 2022., 295 str.

Knjigu *Kultura (bez) zajednice: Prema društveno-kulturnom centru u Zadru* potpisuju Željka Tonković i Krešimir Krolo s Odjela za sociologiju Sveučilišta u Zadru te Ana Žuvela sa zagrebačkog Instituta za razvoj i međunarodne odnose.¹ Knjiga *Kultura (bez) zajednice* zanimljiv je i, u domaćim okvirima struke barem, rijedak spoj ekstenzivne sociološke studije i normativnog predloška o preustroju modela lokalnog upravljanja nezavisnom kulturom, izveden iz dobivenih rezultata kvantitativnog istraživanja i interpretativnih uvida na temelju provedene kvalitativne analize.

Ova studija tako objedinjuje namjensko akcijsko istraživanje konkretnih lokalnih i aktualnih potreba u kulturi s njezinom normativnom, razvojnom dimenzijom, u vidu predloženih smjernica za uspostavu plauzibilnog lokaliziranog modela sudioničkog upravljanja u kulturi. To je ujedno model koji bi se uskoro trebao prostorno i institucionalno ostvariti u vidu budućeg društveno-kulturnog centra u Zadru.

U tom smislu, kako je to navedeno u uvodu, ambicija i moguća namjena ove studije je višestruka. S jedne strane, riječ je o sociološkoj studiji koja adresira akademsku i stručnu javnost. S druge strane, ovom studijom uspostavljene su moguće akcijske smjernice namijenjene akterima unutar lokalnog civilnog sektora. U tom smislu ona ima i

¹ Ovaj je prikaz knjige napisan u sklopu projekta *Nova javna kultura i prostori društvenosti* (UP.04.2.1.06.0015) sufinanciranog sredstvima Europske unije iz Europskoga socijalnog fonda na poziv Tematske mreže za društveno-ekonomski razvoj te promicanje socijalnog dijaloga u kontekstu unapređivanja uvjeta rada.

krajnje praktičnu namjenu jer može poslužiti svima uključenima u procese uspostave novih, inkluzivnih i participativnih modela u polju suvremene kulture.

Studija je izvorno nastala na temelju dvaju uzastopno provedenih istraživanja, kvantitativnog (N = 2022), koje je obuhvatilo zadarske učenike/ice srednjih škola i studente/ice te širu populaciju mladih od 18 do 35 godina starosti, i kvalitativnog, koje je provedeno metodom fokusnih grupa u kojima je sudjelovalo više od pedeset predstavnika/ica različitih organizacija civilnog društva, trenutačno aktivnih na zadarskom području.

Istraživanje je provedeno u sklopu šireg projekta pod nazivom „ZadruArt – platforma za suradnju i razvoj nezavisne kulture grada Zadra“, čiji su nositelji bili Zajednica udruga Centar nezavisne kulture u suradnji s lokalnim partnerima: Gradom Zadrom, Gradskom knjižnicom Zadar te zadarskim Koncertnim uredom. Različite aktivnosti na projektu – uključujući radionice o sudioničkom upravljanju u kulturi namijenjene akterima u lokalnom civilnom sektoru, kao i sociološko-istraživački segment – provedene su tijekom dvije godine, od studenog 2018. do listopada 2020. godine.

U pogledu temeljnoga konceptualnog i teorijskog okvira, kao i širih tematskih rasprava koje se u njoj vode, ova studija nadovezuje se na dosadašnji korpus relevantnih znanstvenih radova o razvoju kulturnih politika u hrvatskom nacionalnom kontekstu. Jednako tako studija polazi od analiza javnih kulturnih politika u posljednjih nekoliko desetljeća, kojima se dosad nastojalo institucionalizirati modele upravljanja kulturom, kako na nacionalnoj, tako i na razinama lokalne samouprave.

U pogledu istraživanja, studija polazi od temeljnog pitanja o tipologiji i potrebama sudionika u kulturnom polju na području grada Zadra. Komplementarnost i sinergija uvida dobivenih obama istraživanjima predstavlja temelj za informirane tematske rasprave, koje u studiji teku u dva glavna smjera. S jedne strane, kroz studiju se provlači rasprava o kulturnim percepcijama i navikama, kao i o kulturnim potrebama i očekivanjima lokalnih aktera, što u ulozi aktivnih sukreatora nezavisne kulturne scene u Zadru, što u ulozi njezinih recipijenata i ciljane publike. Nastavno na to vodi se rasprava o mogućnostima uspostave različitih modela sudioničkog upravljanja u polju lokalne nezavisne kulture, odnosno onih modela koji bi uključivali lokalne aktere kao institucionalno ravnopravne upravljače i aktivne programske kreatore.

Sama publikacija tematski je podijeljena u nekoliko osnovnih cjelina. Nakon kratkog uvodnog dijela, drugo poglavlje pod naslovom „Teorijsko-konceptualni okvir istraživanja“ bavi se općenitom problematikom institucionalizacije kulturnih praksi u svjetlu šireg pitanja svrhovitosti takvih institucija, različitih percepcija njihove društvene uloge i konačno, njihova političkog mandata unutar polja kulturnog i umjetničkog djelovanja. Poseban fokus, povijesni i konceptualni, pritom je stavljen na organizacijske oblike koji se mogu podvesti pod najširi zajednički nazivnik *kulturnih centara*.

Središnja dva poglavlja u knjizi koja slijede odnose se na detaljne prikaze rezultata kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja te njihovu obuhvatnu interpretaciju u širem kontekstu istraživačkih ciljeva i akcijske namjene ove studije. Doista ekstenzivna rasprava o rezultatima podijeljena je u više tematskih (pod)cjelina, pa ovako kratki prikaz nije u mogućnosti obuhvatiti svu složenost njihovih različitih aspekata o kojima se u ovoj studiji raspravlja na temelju dobivenih rezultata.

No, vrijedi barem navesti glavne tematske cjeline. U dijelu gdje se raspravlja o rezultatima kvantitativnog istraživanja to su: *kulturna participacija mladih, preferencije sadržaja u društveno-kulturnom centru, programska koncepcija društveno-kulturnog centra te upravljanje centrom*. U dijelu gdje se raspravlja o uvidima stečenim na temelju kvalitativnog istraživanja to su: *kulturna ponuda i ponuda sadržaja za mlade, programsko-sadržajna vizija društveno-kulturnog centra te upravljanje društveno-kulturnim centrom*. Zaključno poglavlje istodobno predstavlja metodološke dodatke studiji i smjernice za uspostavu modela sudioničkog upravljanja u kulturi na primjeru budućeg *Centra za suvremenu kulturu, umjetnost i mlade Zadar*.

Na teorijskoj razini promišljanja, *Kultura (bez) zajednice* otvara višestruko složenu problematiku kreiranja institucija i njihove svrhe, institucionalnog djelovanja u vidu uspostave različitih mogućih modela takozvanog *javno-civilnog partnerstva* i sudioničkog upravljanja kroz organizacijske oblike društveno-kulturnih centara. Sve ove teme autorice i autor promišljaju u domaćem, (post)tranzicijskom ekonomskom i političko-kulturnom kontekstu. Dodatno, studija otvara i pitanje koje svježim istraživačkim podacima ujedno reaffirmira u novom svjetlu, a to je pitanje alarmantno zanemarene, pa i strukturno isključene (lokalne) populacije mladih.

Kako to izneseni uvidi na temelju provedenih istraživanja jasno pokazuju, mladi u Zadru su višestruko strukturno zakinuti, kako u pogledu edukacije za demokratsko sudjelovanje i informirano odlučivanje, tako i u širem smislu njihova socio-kulturnog razvoja. To je ponajviše slučaj s najmlađim i formalno najniže obrazovanim dijelom ove populacije te posebice, kako to nalazi kvantitativnog dijela studije jasno pokazuju, onim dijelom mlade populacije koju je i strukturna, klasna raslojenost društva zakinula u njezinim mogućnostima pristupa obrazovnim i kulturnim resursima, njihovu prepoznavanju i aktivnom korištenju.

Pitanje mladih u kontekstu planiranja kulturnog razvoja te praksi njihova uključivanja, odnosno isključivanja iz postojećih institucionalnih okvira i praksi lokalnog upravljanja kulturom, a koje ova rasprava otvara, posebno je zanimljivo u svjetlu činjenice da su izvorni naziv kao i ciljevi projekta u fokusu studije izvorno podrazumijevali razvoj takozvanog „Centra za mlade“.

Kako se to može razumjeti iz pročitane cjeline, lokalna populacija mladih uzeta u cjelini i u normativnom smislu tog pojma dosad je bila tumačena (a često i samo dekla-

rativno) kao društvena skupina vitalna za razvoj demokratskih praksi institucionalnog upravljanja i šireg demokratskog sudjelovanja u životu lokalne zajednice. U kontekstu institucionalne uspostave društveno-kulturnog centra u Zadru takav tip diskursa o mladima bi s jedne strane mogao biti dobrohotno protumačen kao otvaranje lokalnih mehanizama upravljanja kulturom za inkluzivnije i ravnopravnije prakse rada unutar lokalne zajednice. Pritom lokalna zajednica ne bi trebala biti shvaćena isključivo kao skup krajnjih potrošača i korisnika resursa i sadržaja budućeg društveno-kulturnog centra, nego prvenstveno kao aktivni kulturni subjekt, dakle u ulozi stvaratelja kulturnih praksi.

Iz pročitane studije razvidno je da je u slučaju uspostave budućeg društveno-kulturnog centra u Zadru osnovna diferencijacijska točka između različitih organizacijskih oblika upravljanja lokalnom nezavisnom kulturom i civilnom scenom s jedne strane sudionički, deliberativno i „odozdo“ (bilo implementacijom modela *hibridizacije*, bilo modela *proširene suradnje*, koje je predloženo u normativnom prilogu studiji) ili pak odlukama predstavničkih tijela u kulturi „odozgo“. To je ujedno i ozbiljno političko pitanje o tome jesu li lokalna upravljačka tijela u polju kulture spremna delegirati (i u kojoj mjeri) dio upravljačke moći na same građane/ke, a na koje ćemo uskoro dobiti konkretan empirijski odgovor u zbilji.

No, jednako tako potrebno je imati u vidu rezultate kvantitativnog istraživanja, koji ukazuju na alarmantnu podrazvijenost kapaciteta, odnosno znanja, vještina i interesa najmlađe zadarske populacije izvan kulturnih obrazaca djelovanja striktno potrošačkoga karaktera. S druge strane, prisutan je i bitno narušen odnos povjerenja u predstavničke institucije od strane postojećih aktera zadarske civilne i nezavisno-kulturne scene, što potvrđuju uvidi iz kvalitativnog dijela istraživanja.

Kvalitativno istraživanje ujedno baca zanimljivo interpretativno svjetlo i na djelomičnu podrazvijenost demokratskih kapaciteta samih lokalnih aktera u smislu njihove (ne)informiranosti, odnosno njihove (ne)spremnosti i (ne)sklonosti preuzimanju društveno odgovorne upravljačke i kreatorске pozicije u sklopu budućeg centra. Svi ovi istraživački nalazi ukazuju na potencijalne strukturne opreke i moguća nerazumijevanja među različitim lokalnim akterima u predstojećem pokušaju implementacije sudioničkog upravljanja u lokalnom kontekstu, što između civilnih aktera međusobno, a što između civilnih aktera i javnih institucionalnih aktera.

Kako čitatelj/ica može saznati iz ove studije, zadarska civilna i nezavisna kulturna scena prošla je iznimno težak put tijekom tranzicijskog razdoblja, od skvoterskih samoinicijativa 1990-ih godina do kasnije „profesionalizacije“ nezavisne kulturne scene u vidu njezina smještanja u oblast organizacija civilnog društva. Konstantna obilježja lokalne nezavisne scene pritom su neadekvatni materijalni, prostorni i financijski preduvjeti za njezinu afirmaciju, rast i razvoj, a čemu svjedoče brojni pokušaji njezine prostorne

i organizacijske institucionalizacije tijekom posljednja tri desetljeća. Ako tome pridodamo zabrinjavajuće pokazatelje demokratskog deficita među mladima na lokalnoj razini, postaju jasno vidljivi učinci (ne)demokracije i (ne)transparentnosti, kao i stupanj uključenosti odnosno isključenosti mehanizama i praksi lokalnog shvaćanja i upravljanja kulturom.

Zavisnost o takvom, nezavidnom prijednom putu, kako se nadalje navodi, može se razumjeti kao znatan dio objašnjenja institucionalno zakočenog stanja nezavisne kulture, pa i šire civilne kulture u Zadru i njezine demokratske potkapacitiranosti. Samim time, teret dokazivanja spremnosti za praktičnu implementaciju modela sudioničkog upravljanja u kulturi na onom je akteru koji je ujedno glavni nosivi partner u procesu uspostave društveno-kulturnog centra, budući da je jedini u mogućnosti prepustiti dio društvene moći kako bi mogao zaživjeti model sudioničke demokracije.

Mogu li i hoće li lokalni akteri zbilja biti shvaćeni i prihvaćeni kao aktivni kulturni subjekti i (su)kreatori u smislu zajedničkog programiranja i upravljanja budućim društveno-kulturnim centrom? Ili će se potvrditi defetizam mnogih aktera civilne i kulturne scene Zadra, razvidan iz istraživačkih uvida po provedenim fokusnim grupama, odnosno mišljenje da će ih novi društveno-kulturni centar primiti tek kao pasivne promatrače i eventualne recipijente kulturnih programa „odozgo“; odnosno u slučaju mladih kao potencijalnih korisnika budućeg centra, kao onaj dio populacije već unaprijed protumačen kao „problematičan“ i „društveno devijantan“, a koji zahtijeva institucionalizirane programe nadziranja i discipliniranja kroz pedagoške programe „rada s mladima“?

Konačno, u izravnoj referenci na ambivalentno značenje naslova ove studije, možemo se zapitati može li kultura postojati bez zajednice i njezina aktivnog učešća ili je kultura uvijek nužno neraskidivi dio identiteta zajednice, a ovo prvo onda tek hinjeni oblik nekakve (zajedničke i sudioničke) kulture. Dosadašnji deficit demokracije i institucionaliziranih kulturnih praksi koje bilježi i ova studija ostavlja nam podjednako prostora za skepsu, kao i za nadu u institucionalni život novih i progresivnijih modela sudioničkog upravljanja u kulturi, odnosno modela partnerske preraspodjele u upravljanju javnim kulturnim dobrima između javnih i civilnih aktera, s konačnim ciljem javnog služenja kulturnim potrebama zajednice.

Luka Antonina, mag. soc.

Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru